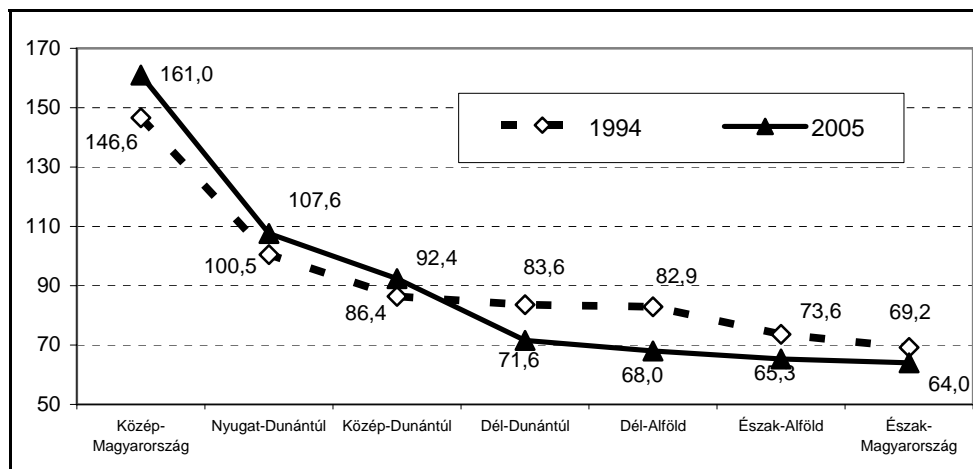

Kocziszy György

Az Észak-magyarországi régió felzárkózási esélyei

Az elmúlt másfél évtizedben számottevően átalakult a poszt-szocialista országok, többek között Magyarország társadalmi-gazdasági-ökológiai térképe.

A XX. század utolsó évtizedében a régiók közötti gazdasági polarizáció felerősödött, s mint azt a statisztikai adatok igazolják, a területfejlesztési politika (amely 1995-től deklaráltan is kiemelt prioritásként kezeli a leszakadt térségek felzárkóztatását) nem hozott látványos eredményt. A tendencia ui. érdemben nem változott: a tehetősebb magyarországi régiók előnyösebb helyzetbe kerültek^{1/}, míg a leszakadt régiók hátránya (bár csak néhány százalékkal, de) tovább nőtt (1. ábra)^{2/}, miközben a területfejlesztési támogatásoknak csak kisebb része került az elmaradott térségekbe, így például az Észak-magyarországi régióba (2. ábra) került.

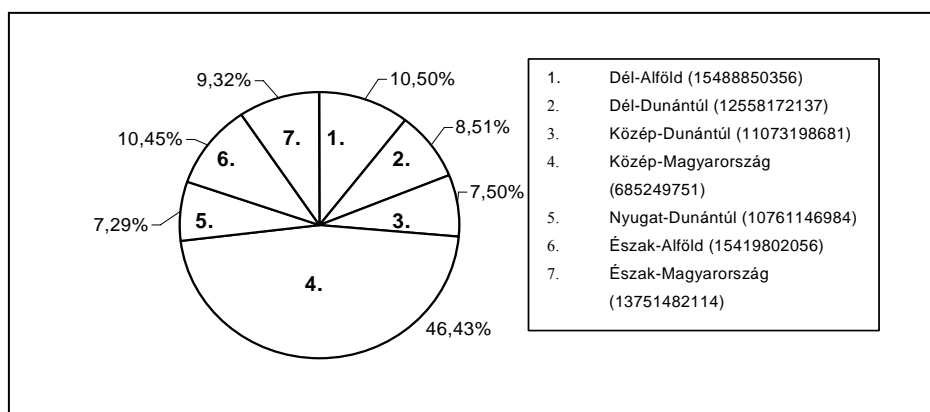
1. ábra: Egy főre jutó GDP az országos átlag százalékában

Forrás: KSH.

Ezzel szemben, mint az a forráselosztásból is látszik, a legfejlettebb Közép-magyarországi régió az összes forrás közel felét kapja (2. ábra).

^{1/} A gazdaság teljesítményének mérésére, ill. összehasonlítására alkalmas regionális és megyei bruttó hazai termék (GDP) adatokat 1994-től számít a Központi Statisztikai Hivatal (KSH).

^{2/} A régiók sorrendje a 2003-ig eltelt kilenc évben lényegében nem változott. Az egy lakosra számítható GDP értéke alapján az első három helyen valamennyi évben Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl állt. A többi négy régió esetében is csak mérsékelt és átmeneti előre-, vagy hátralépés történt az évek során. Bár a térségek az 1994. éves állapotnak megfelelő pozíciójukat megtartották, a szélső értékeket képviselő régiók közötti különbségek még erőteljesebbé váltak: az első három régió az egy főre jutó GDP országos átlagának még nagyobb, a többi régió viszont még kisebb százalékát tudhatta magáénak, mint kilenc évvel azelőtt. Különösen a Közép-magyarországi régió erősödött, míg leginkább a Dél-Alföld gazdasági teljesítménye romlott.

2. ábra: Egy főre jutó decentralizált területfejlesztési támogatás, 2004 (Mill.Ft)

Forrás: Nemzeti Fejlesztési Hivatal

Kérdés, hogy 2007-től a leszakadt térségek az új hétéves EU költségvetésnek milyen hányadát hívhatják le, ill. a lehívott összegek elősegítik-e a konvergenciát?

(Az előzetes számítások szerint 2007-2013 között Magyarország évente két és félszer annyi forrást - a hazai GDP 3,5-4 %-át - hívhatja le, mint amennyit a csatlakozás utáni első három esztendőben.)

Jogosan vetődik fel a kérdés: mennyiben járul hozzá az Észak-magyarországi régió felzárkóztatásához az elkövetkező 7 év, megfordul-e a több, mint 15 éve tartó negatív tendencia, s ha igen, milyen mértékű konvergenciával lehet számolni?

Versenyképesség versus felzárkóztatás

Az egyenlőtlen területi fejlődés a világ valamennyi országában (a fejlettség színvonalától függetlenül) tetten érhető és kimutatható^{3/}.

A kérdéskörrel foglalkozó regionális gazdaságtani szakirodalom alapvetően egységes álláspontot képvisel a területi diszparitások kialakulását előidéző okokban, valamint mérséklésük érdekében szükséges állami (költségvetési) beavatkozás kérdésében; kevésbé egységes azonban a szerepvállalás jellegének megítélésében.^{4/}

^{3/} Példa erre a kibővült Európai Unió, ahol a 25 tagállam átlagát alapul véve, 2004-ben a tíz legnagyobb teljesítményű régióban az egy lakosra jutó GDP az átlag 189 %-a, míg a tíz legelmaradottabb régióban 36 %-a volt. Ennek következtében 64 régió (az Unió lakossága több mint egy negyedének) az egy lakosra jutó GDP-je nem éri el a 75 %-os átlagot. Az új tagországokban ez a lakosság 90 %-át érinti (a prágai, a pozsonyi és a budapesti régió, valamint Ciprus és Szlovénia polgárát kivéve, gyakorlatilag a teljes lakosságot). Az EU-15-ben ez csak a lakosság 13 %-át érinti (http://uropa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/interim3:en.htm).

^{4/} A szakirodalom a regionális diszparitások kialakulásának számos okát említi, így pl.: az intraregionális tényezőmobilitások (pl.: Romer [1990]) és a kereskedelem (pl.: Grossmann/ Helpman [1990]) eltérő növekedési ütemét, az ágazatspecifikus eltéréseket, a K+F intenzitás hatékonyságának és diffúziós sebességének különbözőségét (Sepl/ Feser/ Schulze [2005]), a tranzakciós költségekben-, a képzettségben (pl.: Haas/ Möllner [2001]), valamint a telephelyi tényezőkben mutatkozó (pl.: Niebuhr [2000]) eltéréseket.

Az eltérő gazdaságpolitikai közelítésmódon túl ebben minden bizonnyal szerepe van annak is, hogy a fejlesztési beavatkozások társadalmi-gazdasági hasznosságának, valamint a területi konvergenciákra gyakorolt hatásának kimutatására hosszabb ideig kevesebb figyelmet fordítottak. Talán ennek a számlájára is írható, hogy a területi konvergenciák üteme a növekvő támogatások ellenére a legtöbb országban elmaradt a kívánatostól.

Az EU regionális politikájában az un. Lisszabon stratégiával^{5/} paradigma váltás indult meg. A korábbi, szinte kizárólagos konvergencia cél mellett mind nagyobb súlyt kap a versenyképesség növelése. Ami annyit jelent, hogy egyre egyértelműbb: a versenyképességet erősítő intézkedések hiányában a felzárkózás jóval lassabban halad. Másrészt a Közösség versenypozícióinak romlása újabb és újabb költségvetési vitákat fog generálni, amelynek eredményeképpen mind kevesebb forrás juthat a felzárkóztatásra hivatott programok finanszírozására.

Ezek a jelek már mutatkoznak; az új tagállamok megjelenése (az „éhes szájak” számának gyarapodása és a területi diszparitások növekedése) ellenére a területi kiegyenlítésre fordítható források nagysága fajlagosan nem nő. Ezért határozottabb módszertani változásokra, a jelenleginél jóval karakteresebb hatékonysági és hatásvizsgálatok elvégzésére van szükség nemzeti szinten a források elosztásakor !

Változtatni kell a magyar gyakorlaton is, hiszen ma még csak elvétve találkozunk ex-ante elemzésekkel. Bár a jogszabályi háttér hazánkban is rendezett (a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény kötelezi a kormányt, hogy kétévenként számoljon be az országgyűlésnek a területi folyamatok alakulásáról és a területfejlesztési politika tapasztalatairól^{6/}, de mint azt az első két beszámoló is igazolja) lényeges lépés a hatékonyság szempontú forráselosztás irányába nem történt.

Úgy gondoljuk indokolt tehát a következő időszak forrásallokációját előkészítő tervezési fázisban annak felvetése: milyen hatása van a területfejlesztési beavatkozásoknak?

Különösen izgalmas ez, ha arra gondolunk, hogy 2007-2013 között évenként lehívható közösségi források nagyságrendileg nagyobbak, mint a 2004-2006 közötti volt. Másrészt a források igénybeviteléhez szükséges hazai önrész gyakorlatilag kimeríti a hazai költségvetés fejlesztésre fordítható kereteit (azaz a kidolgozás alatt álló Nemzeti Referencia Keretteryben megfogalmazottakon túl aligha lesz állami forrás további programok finanszírozására). Nem mindegy tehát mire és milyen hatékonysággal használjuk a potenciális pénzügyi kereteket !

A rendelkezésre álló források felhasználásának eredményessége (a programok és projektek színvonalán túl) nem kis mértékben annak is függvénye, mennyiben változik a hazai tervezési gyakorlat; azaz:

a) Szándékában áll-e a döntéshozónak a várható és a tényleges hatások kimutatása? Szerepet játszik-e a forrásallokációban a szakértők által kimutatott hatás nagysága; befolyásolja-e a döntéshozókat pénzügyi tervek összeállításakor a programok társadalmi hasznossága, területi hatásának mértéke, vagy figyelmen kívül hagyják azokat?

b) Ismerik-e a regionális tervezéssel foglalkozó szakemberek a hatásvizsgálati módszereket?

c) A magyar területi statisztikai rendszer adatai elégségesek-e a területi hatások kimutatására?

^{5/} 2000. márciusában a tagállamok vezetői azt tűzték ki célul, hogy 2010-re az EU „a világ legdinamikusabb és versenyképesebb tudásalapú gazdasága” lesz, „amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, több és jobb munkahellyel és nagyobb társadalmi kohézióval és a környezet iránti tisztelettel.”

^{6/} A beszámoló formai kereteit az 1998-ban országgyűlési határozattal elfogadott Országos Területfejlesztési Koncepció tartalmazza (35/1998/III.20.) számú OGY határozat.

d) Számszerűsíthető-e a támogatás küszöb értéke, azaz az olyan támogatás, amelynek a következménye már nem mérhető (ilyen esetben a forráskoncentráció helyett a politika a „minden érintett kapjon egy keveset” elvet érvényesíti).

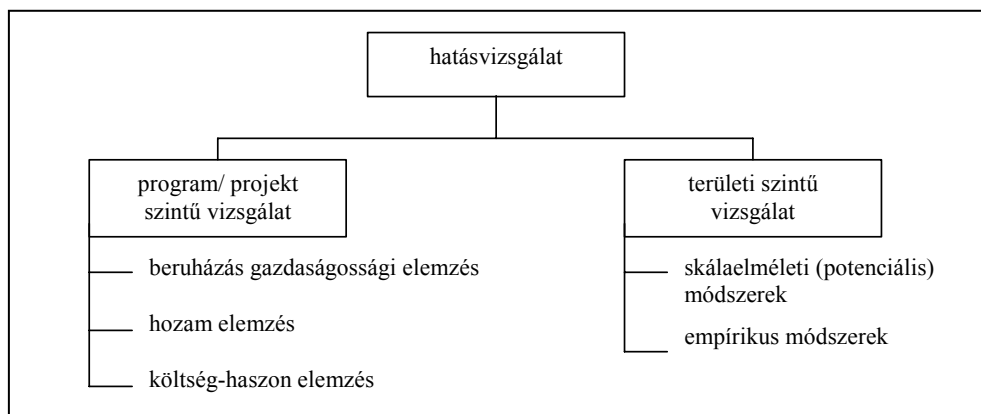
e) Milyen számonkérésre lehet számítani; lesz-e konzekvenciája annak, ha a támogatás hasznossága elmarad az ex-ante elemzésben előre jelezettnél ?

Jelenlegi gyakorlat

A hazai területfejlesztési politika formálói (az 1989 után végbement modellváltást követően) nem igazán éltek a számonkérés lehetőségével. A döntéshozók nem akartak (vagy nem mertek) szembesülni a forrásfelhasználás alacsony hatékonyságával, vagy eredménytelenségével, a közpénzekből finanszírozott virtuális munkahelyteremtésekkel, stb. (Nem lehet véletlen, hogy pl.: Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1995-2004 között felhasznált területfejlesztési támogatásokra vonatkozóan egyetlen egy ex-post hatásvizsgálat sem készült, miközben tanulmányok sora foglalkozik a térségnek nyújtott támogatások méltatásával !)

Úgy tűnik, hogy a politika kényelmesebb és biztonságosabb módszert választott; „lágy” bírálati szempontokat alakított ki, amely alkalmas az objektivitás látszatába burkolni a döntések mögött meghúzódó szubjektív (nem ritkán önző) szándékat.

Az elmúlt 15 évben a területfejlesztési beavatkozások várható hatásainak kimutatásával a programozás időszakában csak esetlegesen foglalkoztak. Amennyiben van is erre példa, többnyire csak verbális hatásvizsgálatok készültek; melyek nélkülözik a számszaki elemzéseket (pl.: foglalkoztatott létszámra, új munkahelyek teremtésére, ill. megtartására vonatkozóan, stb.). Még kevésbé találunk példát a fejlesztési programok várható, ill. tényleges területi hatásának bemutatására, holott a területfejlesztési programok (projektek) következményeinek kimutatására ma már több tucatnyi módszert ismerünk az egyszerűbbtől az összetettebb empirikus eljárásokig bezárólag (3. ábra).

3. ábra: Területfejlesztési hatások kimutatására alkalmas módszerek

Forrás: saját szerkesztés

Nyilván az empirikus módszerek alkalmazása nagyobb időt és szakmai felkészültséget igényel, valószínűleg ennek is szerepe van abban, hogy a hazai gyakorlatban döntően verbális elemzésekkel találkozni.

Lehetőségek és korlátok

Az elkövetkező hét év (2007-2013) fejlesztési céljait alapvetően befolyásolja, hogy:

- Az Észak-magyarországi régió gazdasági szempontból az egyik legfejletlenebb térsége az Európai Uniónak.
- Területileg koncentrált (elsősorban a fejletlenebb kistérségekben, illetve Miskolc, Salgótarján bizonyos városrészeiben élő) roma népesség képzettségi szintje alacsony, ami komoly szociális és társadalmi problémák forrása.
- Az Észak-magyarországi régióban kevés az erős piaci pozícióval, jelentős tőkével működő nagyvállalat, így a régió nagyvárosai nem képesek ellensúlyozni Budapest gazdasági vonzását, centrális szerepét.
- A régió kis- és középvállalkozásai tőkehiányosak, rendszeres likviditási gondokkal küzdenek, piaci pozícióik, versenyképességük gyenge, alacsony az együttműködési hajlandóságuk.
- Az elmaradott kistérségek központjaiban hiányoznak a vállalkozások betelepülését, működést illetve újak segítését ösztönző ipar területek, inkubátorházak és a kapcsolódó tanácsadói szolgáltatások. Hiányoznak, illetve alacsony színvonalúak a vállalkozások innovációs tevékenységét ösztönző közvetítő szervezetek; elégtelen a K+F szervezetek és a vállalkozások kapcsolata.
- A régió turizmusának jövedelemtermelő képessége elmarad a lehetőségektől, elsősorban az összehangolatlan és alacsony színvonalú termékszerkezet és szálláshely kínálat miatt.
- Országos átlagnál nagyobb az Észak-magyarországi régióban a munkanélküliség, magas a tartós munkanélküliek aránya, kialakulóban van a többgenerációs munkanélküliség; alacsony a foglalkoztatottság, országos átlagot meghaladó a rokkant nyugdíjasok és a szociális segélyben részesülők száma, különösen az aprófalvas területeken.
- Rossz a lakosság egészségi állapota, sok az inaktív és a rokkant nyugdíjas, a halálozási ráta magasabb az országos és az európai átlagnál. A régió, ezen belül az elmaradottabb kistérségek lakossága folyamatosan öregszik.
- Alacsony a jövedelemszint a régióban, a lakosság elszegényedik.
- Az országos átlagnál alacsonyabb a lakosság képzettségi színvonala, kevés (különösen a közepes nagyságú és kisvárosokban) a felsőfokú végzettségűeket foglalkoztató munkahelyek száma.
- A régió északi részén elhelyezkedő településeknek (Salgótarján, Ózd, Sátoraljaújhely) rossz a közúti elérhetősége; korszerűtlen a tömegközlekedés infrastruktúrája (autóbusz-pályaudvar, utas-tájékoztató rendszerek, stb.).
- A nehézipari üzemek után jelentős nagyságú szennyezett ipari területek (pl.: Ózd, Salgótarján, Kazincbarcika, Miskolc), illetve tájsebek (meddőhányók) maradtak.

Fejlesztési célok

Az Észak-magyarországi régió 2007-2013 közötti fejlesztési programja egyrészt a térség versenyképességét kívánja erősíteni, másrészt a régióon belüli területi, társadalmi-gazdasági különbségeket kívánja csökkenteni.

A program öt prioritást fogalmaz meg:

- a) A régió tudásbázisára épülő *versenyképes gazdaságának* megteremtését.
- b) *A turisztikai potenciál erősítését*, a természeti és kulturális értékeken alapuló termékek és szolgáltatások minőségének javítását, új munkahelyek teremtését, az erőforrások fenntartható hasznosítását.

c) *Városi területek rehabilitációját*, társadalmi szempontból szegregálódó és szennyezett városi területek megújítását, a társadalmi kohézió erősítését.

d) *Térségi infrastruktúra fejlesztését*, ezen belül a kistérségi központok elérhetőségének javítását, a humán közszolgáltatások megújítását, az informatikai alapú közszolgáltatások javítását.

e) *Technikai segítségnyújtást* a program végrehajtásának támogatására, illetve a program céljainak teljesítése érdekében.

A fenti célokkal összhangban a 2007-2013 közötti időszakra négy program (1. Versenyképes gazdaság megteremtése, 2. Turisztikai potenciál erősítése, 3. Városi területek rehabilitációja, 4. Térségi infrastruktúra fejlesztése), ill. az ahhoz kapcsolódó célok kerültek megfogalmazásra (1. táblázat).

1. táblázat: Stratégia és prioritás szintű várható hatások, indikátorok számszerűsítése

Célkitűzések	Indikátor	Cél (2014)
1. prioritás: Versenyképes gazdaság megteremtése	Teremtett új munkahelyek száma (db)	4.000-4.500
	Betelepülő vállalkozások száma a támogatott logisztikai parkokban (db)	25-30
	Támogatott logisztikai központok száma (db)	4-5
	Új, támogatott vállalkozói és/vagy kutatás-fejlesztési intézményekkel való együttműködések száma (db)	25-30
	Támogatott munkahelyteremtő beruházások száma (db)	200-300
	Támogatott technológiai innováció száma a vállalkozásoknál (db)	350-400
	Támogatott innovációs szolgáltatás a KKV-knál (db)	350-400
	Támogatott innovációs-technológiai központok száma (db)	4-6
	Képzésekben résztvevők száma (db)	1.300-1.500
	Támogatott innovációt közvetítő szervezetek száma (db)	25-30
2. prioritás: Turisztikai potenciál erősítése	Turizmus ágazatban teremtett új munkahelyek száma (fő)	4.500-5.000
	Kereskedelmi szállásférőhelyek száma (db)	41.000-43.000
	Átlagos tartózkodási idő (éjszaka)	2,7-3
	1000 állandó lakosra jutó vendégéjszakák száma (éjszaka)	2.100-2.300
	Támogatott kiemelt turisztikai termékek, vonzerők száma (db)	40-50
	Támogatott, felújított férőhelyek száma (db)	12.000-15.000
	Támogatott turisztikai célú szálláshelyek száma (db)	200-300
	Támogatott turisztikai menedzsment szervezetek száma (db)	12-16
	Képzésekben résztvevők száma (fő)	800-1.000

1. táblázat folyt.

Célkitűzések	Indikátor	Cél (2014)
3. prioritás: Városi területek rehabilitációja	Támogatás hatására létrejött munkahelyek száma (fő)	4.000-5.000
	Rehabilitált területen letelepült vagy szolgáltatást nyújtó szervezetek, vállalkozások száma (db)	150-200
	Képzési programokat sikeresen elvégzők száma (fő)	700-800
	Munkaerő-piacra visszajutó munkavállalók száma (fő)	700-1.000
	Támogatott szegregált településrészek száma (db)	10-15
	Támogatott településközpontok száma (db)	30-35
	Megújított barnamezős területek száma (db)	7-10
	Megújított barnamezős területek nagysága (ha)	130-170 ha
	Felújított települési területek nagysága (ha)	150 ha
	Foglalkoztatási programokban támogatott inaktívok száma (fő)	3.000
	Támogatott foglalkoztatási kezdeményezések száma (fő)	30
	Képzésekben résztvevők száma (fő)	1.000
	4. prioritás: Térségi infrastruktúra fejlesztés	Támogatott oktatási intézmények tanulóinak száma (fő)
Informatikai fejlesztésekben érdekelt önkormányzatok száma (db)		300-400
Támogatott kistérségi programok száma(db)		82-86
Megépített vagy felújított négy- és ötszámjegyű utak hossza (km)		1.400-1.600
Támogatott tömegközlekedési szolgáltatási projektek száma (db)		20-25
Fejlesztett vagy felújított oktatási létesítmények száma (db)		150-200
Fejlesztett, vagy felújított egészségügyi létesítmények száma (db)		70-80
Közigazgatás modernizációja érdekében támogatott projektek száma (db)		80-100

Forrás: NORDA 2006

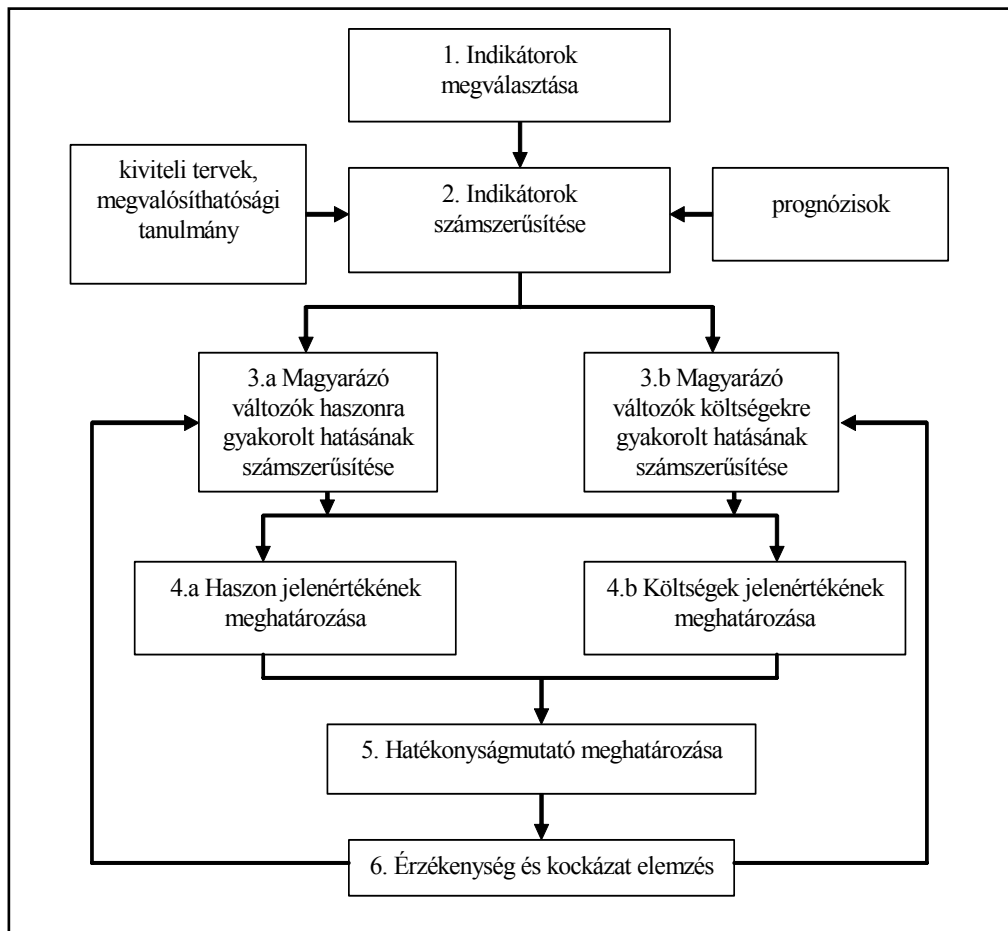
A program úgy számol, hogy az Észak-magyarországi régióba kb. 399,0 Mrd.Ft EU forrás érkezik 2007-2013 között (2. táblázat).

2. táblázat: Észak-magyarországi régió fejlesztési programjai (2007-2013)

Ssz.	Program neve	Alprogram neve	Forrás-igény	Mind-összen (Mrd.Ft)
1.	Versenyképes gazdaság megteremtésének (techno-régió) program	1.1 Integrált beszállítói hálózati rendszerek kialakítása a régióban.	15,0	73,0
		1.2 Környezetvédelmi ipar meghonosítása	20,0	
		1.3 Biomassza energetikai ipar	15,0	
		1.4 Regionális tudásközpont kialakítása	8,0	
		1.5 Regionális logisztikai hálózati rendszer kialakítása	10,0	
		1.6 Vállalkozásokat segítő üzleti szolgáltatások fejlesztése	5,0	
2.	Regionális turisztikai hálózati rendszer kialakítása az Észak-alföldi régióval közösen	2.1 Koherens és integrált kommunikációs stratégia kialakítása, régiómarketing eszközök fejlesztése	0,5	101,0
		2.2 Közös regionális klaszter központ létrehozása az Észak-alföldi régióval	3,0	
		2.3 Regionális turisztikai klaszterek létrehozásának támogatása	82,0	
		2.4 A programhoz kapcsolódó szolgáltatás-fejlesztés	10,5	
		2.5 A programhoz kapcsolódó humán erőforrás-fejlesztés	5,0	
3.	A minőségi élet feltételeinek megteremtése, városi területek rehabilitációja			111,0
4.	Térségi infrastruktúra fejlesztése			110,0
<i>Összesen:</i>				395,0

Tervezett programok várható haszna

A tervezett programok ex-ante értékelését költség-haszon elemzéssel végeztük el (4. ábra).

4. ábra: Ex-ante jellegű költség-haszon elemzés logikai folyamata

Forrás: saját szerkesztés

A számbavehető költségeket három csoportba soroltuk:

a) az előkészítéssel kapcsolatosan felmerült költségek (pl.: előtanulmányok, megvalósíthatósági tanulmányok, stb.);

b) a megvalósítással kapcsolatosan jelentkező költségek (pl.: ingatlan fejlesztés költsége, gépek, és berendezések beszerzésének költsége, közbeszerzéssel-számlavezetéssel-lízing művelettel kapcsolatosan felmerülő költségek, a megvalósítás anyag-, energia-, bér- és járulék költségei, stb.); valamint

c) a működtetéssel (üzemeltetéssel) évenként felmerülő (pl.: fenntartási, karbantartási, hibaelhárítási, stb.) költségek. Itt jelenítettük meg a társadalmat érintő (egy-egy program realizálása során jelentkező) hátrányokat (pl.: környezeti terhelés növekedése, egészség károsodás, stb.) is.

A költségeket a megvalósíthatósági tanulmányok alapján kalkulatív módon (pl.: műszaki-, idő-, stb. normák) vagy hasonló programok költségei alapján határoztuk meg.

A rendszer három haszontáblát kezel: a közvetlen (H_1); a közvetett (H_2)- és a tovaggyűrűző (H_3) hasznót. Ennek megfelelően egy-egy program hasznát (H) a három tényező összege adja adott kihasználás (Q) függvényében: $H(Q) = H_1(Q) + H_2(Q) + H_3(Q)$.

a) *A közvetlen haszon* a projekt megvalósításánál jelentkezik (pl.: többlet árbevétel, üzemanyag költség megtakarítás, karbantartási költség megtakarítás, stb.).

b) *A közvetett haszon*: a költségvetésnél jelentkező (pl.: személyi jövedelemadó, munkaadói járulék, társadalombiztosítási járulék, általános forgalmi adó, társasági adó, vám, stb.) bevételeket, a munkahelyek megtartásából származó költségvetési megtakarításokat, továbbá az ányékárral kifejezhető megtakarításokat (pl.: közúti balesetek számának csökkenéséből származó megtakarítás, munkabajjárásai idő csökkenéséből származó haszon, környezeti terhelés csökkenéséből származó haszon, stb.) veszi figyelembe.

A közvetett haszon meghatározásakor kiemelt szerepe van az ún. *multiplikátornak*, amellyel a beavatkozás tovaggyűrűző (más ágazatban jelentkező) hatása fejezhető ki.

A szakirodalommal összhangban szoftver elvileg négy multiplikátort értelmez.

- A jövedelmi multiplikátort, ami adott ágazatban eszközölt kiadások más ágazatokban jelentkező tovaggyűrűző hatását fejezi ki.
- A termelési (output) multiplikátort, ami a vizsgált (közlekedési) ágazatban jelentkező egységnyi output más ágazatban jelentkező hatását fejezi ki.
- A foglalkoztatási multiplikátort, ami a vizsgált (közlekedési) ágazatban eszközölt egységnyi kiadásnak, a többi ágazat foglalkoztatására gyakorolt hatását fejezi ki.
- A költségvetési multiplikátort, ami a vizsgált (közlekedési) ágazatban jelentkező egységnyi kiadásnak a központi költségvetésre gyakorolt hatását fejezi ki.

A folyó termelési multiplikátor meghatározása, azaz a programok térségen belüli tovaggyűrűző hatásának számbavétele komoly fejtörést okozott !

A szakirodalom a feladat megoldására három modellt ajánl: az ágazati kapcsolatok mérlegét (ÁKM), az általános egyensúlyi modellt (Computable General Equilibrium – CGE), továbbá a társadalmi elszámolási mátrixot (Social Accounting Matrix – SAM).

Tekintettel arra, hogy a Központi Statisztikai Hivatal nem számszerűsíti sem a megyei, sem pedig a regionális ágazatok kapcsolatok mérlegét, így a multiplikátor az ágazatok közötti forgalmi adatok alapján határoztuk meg (3. táblázat).

c) *Tovagyűrűző haszonnal*, ami a régióban jelentkező fizetőképes kereslet növekedését fejezi ki (4. táblázat).

A program a fentiekben meghatározott költség- és haszon adatok öt mutatóját számszerűsíti (5. táblázat). Ebből kettő a hagyományos.

3. táblázat: Észak-magyarországi régió teljes multiplikátora

Ágazatok	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Összesen
1. Mezőgazdaság	1,40	0,02	0,03	0,01	0,02	0,02	0,01	0,02	0,00	0,01	0,02	0,04	0,31	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	1,96
2. Bányászat	0,01	1,08	0,03	0,00	0,02	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,02	0,02	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,22
3. Élelmiszergazdaság	0,04	0,06	1,20	0,01	0,02	0,03	0,01	0,02	0,01	0,02	0,02	0,05	0,04	0,02	0,02	0,03	0,02	0,02	1,66
4. Ruhaipar	0,02	0,01	0,01	1,02	0,04	0,02	0,01	0,01	0,02	0,01	0,02	0,02	0,01	0,04	0,07	0,03	0,01	0,02	1,39
5. Egyéb könnyűipar	0,07	0,04	0,05	0,03	1,19	0,03	0,02	0,05	0,01	0,02	0,04	0,02	0,03	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	1,67
6. Vegyipar	0,04	0,02	0,06	0,02	0,03	1,19	0,02	0,08	0,04	0,04	0,18	0,03	0,03	0,02	0,02	0,03	0,01	0,01	1,87
7. Egyéb feldolgozóipar	0,01	0,00	0,00	0,10	0,01	0,01	1,01	0,00	0,06	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	1,29
8. Gépipar	0,03	0,02	0,03	0,02	0,05	0,02	0,02	1,27	0,04	0,02	0,02	0,03	0,02	0,05	0,06	0,05	0,05	0,02	1,82
9. Energetika	0,05	0,03	0,04	0,06	0,07	0,08	0,02	0,02	1,16	0,15	0,03	0,03	0,05	0,04	0,02	0,03	0,02	0,02	1,92
10. Építőipar	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	1,02	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	1,1
11. Szállítóhely, vendéglátás	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,04	0,06	0,11	0,02	0,03	0,02	0,02	0,07	0,02	0,02	0,52
12. Vasúti közlekedés	0,14	0,07	0,11	0,03	0,05	0,08	0,03	0,04	0,03	0,05	0,12	1,08	0,10	0,08	0,06	0,06	0,04	0,05	2,22
13. Pénzügyi tevékenység	0,02	0,01	0,01	0,00	0,01	0,01	0,01	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	1,05	0,00	0,05	0,01	0,00	0,00	1,22
14. Ingatlanügyletek	0,03	0,02	0,03	0,02	0,02	0,03	0,03	0,02	0,03	0,01	0,03	0,05	0,02	1,03	0,04	0,03	0,01	0,01	1,46
15. Közigazgatás	0,01	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00	0,01	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	1,01	0,01	0,01	0,01	1,15
16. Oktatás	0,01	0,00	0,01	0,03	0,01	0,01	0,03	0,00	0,01	0,00	0,01	0,01	0,01	0,04	0,13	1,04	0,00	0,00	1,35
17. Egészségügy	0,02	0,01	0,03	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,03	0,02	0,02	0,03	0,03	1,05	0,05	1,39
18. Egyéb szolgáltatás	0,03	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,03	0,03	0,04	0,02	0,04	0,04	0,03	0,05	0,04	0,04	2,23	2,78
Összesen	1,95	1,42	1,7	1,41	1,6	1,62	1,27	1,61	1,51	1,5	1,66	1,49	1,79	1,45	1,64	1,49	1,31	2,51	28,93

Értelmezés: Az oszlop szerinti ágazat terméke iránti egységnyi kereslet hatása a sor szerinti ágazatok termelésére a bérek elköltésének indukált hatásait is figyelembe véve.

Forrás: KSH BAZ Megyei Igazgatósága és a ME Regionális Gazdaságtan Tanszék közös számításai.

4. táblázat: Haszon elemek egyenletei (REINPLAN©)

Megnevezés	Meghatározás módja	Jelölés
Közvetlen haszon	<p>Árbevétel: $\Delta SI (Ft) = IND * FA$.</p> <p>Munkáltatói járulék bevétel: $\Delta ET (Ft) = ALKSZ * BATL * MJAR$.</p> <p>SZJA bevétel: $\Delta PI (Ft) = ALKSZ * BATL * SZJA$.</p> <p>Munkanélküli járadék kiváltása: $\Delta NUE (Ft) = \Delta ALKSZ * MNELK * MJAR * 0,75 * 0,85$.</p> <p>Többlet társasági adó: $\Delta CT (Ft) = NÁ * ADOK$</p> <p>Helyi iparüzési adó: $\Delta LT (Ft) = NA * ÁTLA$</p> <p>ÁFA $\Delta VTI: (Ft) = B * ÁFAI$</p> <p>Többlet ÁFA (szolg.): $\Delta VTS (Ft) = Á * ÁFASZ$</p> <p>Többlet helyi illeték bevétel: $\Delta LTP (Ft) = B * I$</p>	<p>IND – indikátor</p> <p>FA – fajlagos ár (Ft/indikátor)</p> <p>ALKSZ – ágazat alkalmazottjainak száma (fő/év)</p> <p>BATL – bruttó átlagkereset (Ft/fő/év)</p> <p>MJAR – munkáltatói járulék (%)</p> <p>SZJA – átlagos SZJA kulcs (%)</p> <p>$\Delta ALKSZ$ – alkalmazottak számának növekménye (fő)</p> <p>MNELK – program hatására alkalmazásba vett munkanélküliek száma (fő/év)</p> <p>MJAR – munkanélküli járulék (Ft/fő)</p>
Közvetett haszon	<p>Más ágazatokban keletkező többlet bevétel: $\Delta SII (Ft) = \Delta ÁB * M_i$</p> <p>Más ágazatokban keletkezett munkáltatói járulék többlet: $\Delta ETI (Ft) = \Delta ALKSZ * M_i * BATL * I$</p> <p>Más ágazatokban keletkezett SZJA: $\Delta PII (Ft) = \Delta ALKSZ * M_i * BATL * SZJA$</p> <p>Más ágazatokban keletkezett munkanélküli járadék kiváltása: $\Delta NUEI (Ft) = \Delta ALKSZ * M * BATL * SZJA$</p> <p>Más ágazatokban keletkezett társasági adó bevétel: $\Delta CTI (Ft) = \Delta LKSZ * MUNKN * M * MNÉLKJ * ÁTLA$</p> <p>Más ágazatokban keletkezett helyi iparüzési adó bevétel: $\Delta LTI (Ft) = \Delta ÁB * M_i * I$</p> <p>Más ágazatokban keletkezett ÁFA (szolg.): $\Delta VTSI (Ft) = \Delta ÁB * M * ÁFASZ$</p>	<p>Á – bruttó árbevétel (Ft)</p> <p>NÁ – nettó árbevétel (Ft)</p> <p>B – beruházási költség (Ft)</p> <p>ÁFASZ – szolgáltatások ÁFA kulcs (%)</p> <p>ÁFAI – beruházási javak ÁFA kulcsa (%)</p> <p>$\Delta ÁB$ – ágazat nettó (ÁFA-mentes) bevételének növekménye (Ft)</p> <p>ADOK – átlagos társasági adókulcs (%)</p> <p>ÁTLA – átlagos adókulcs (%)</p> <p>M_i – folyó ágazati multiplikátor</p>
Tovagyűrűző haszon	<p>Jövedelem növekedés haszna: $CB (Ft) = \Delta ALKSZ * NATL * FI$</p>	<p>I – átlagos járulék (%)</p> <p>NATL – nettó átlagkereset (Ft)</p> <p>FI – fogyasztási hányad (%)</p>

5. táblázat: Költség-haszon elemzés eredménymutatói (saját szerkesztés)

megnevezés	mutató		
	meghatározása	értelmezése	jelölések
megtérülési hányad (M)	$M_t = \frac{\sum_{t=1}^n H_t \frac{1}{(1+r)^t}}{\sum_{t=1}^n K_t \frac{1}{(1+r)^t}}$	Társadalmilag hasznos a program, ha $M > 1$	H – haszon K - költség
haszon jelenérték mutató (HJ)	$HJ_t = \sum_{t=1}^n H_t \frac{1}{(1+r)^t} - \sum_{t=1}^n K_t \frac{1}{(1+r)^t}$	Társadalmilag hasznos a program, ha $H > 0$	
költségvetési visszatérülés (KV)	$KV \frac{TJ}{KVJ}$	A program megvalósításához nyújtott támogatás milyen százalékban térül meg T-időtartam alatt jelentkező költségvetési bevételekből.	KVJ – költségvetési bevétel jelenértéke TJ - támogatás jelenértéke
importhányados mutató (IH)	$IH = \frac{KJ}{IJ} \cdot 100$	A program T-időtartama alatt felmerülő költségekből milyen arányú az import.	IJ – import jelenértéke KJ – költség jelenértéke
haszon intenzitás (HI)	$HI_t = \frac{\sum_{t=1}^n H_t \frac{1}{(1+r)^t}}{\sum_{t=1}^n T_t \frac{1}{(1+r)^t}}$	A támogatás milyen arányban térül meg a haszonból.	T - támogatás

Hatásvizsgálatok eredménye

A költségek meghatározására a szakértői becslésekre épülő megvalósíthatósági tanulmányok alapján került sor. A számítások során a bérek 3 százalékpontos növekedésével, továbbá konstans járulékszázalékkal számoltunk. Az előzetes szakértői számítások szerint a programok jelentős foglalkoztatási igényt indukálnak (6. táblázat).

6. táblázat: Programok összesített munkahelyteremtő hatása

Program megnevezése	fő
Versenyképes gazdaság megteremtése	25.000
Regionális turisztikai hálózat	29.000
Minőségi élet feltételeinek megteremtése	21.000
<i>Összesen:</i>	<i>75.000</i>

A folyó termelési multiplikátor esetében avval a feltételezéssel éltünk, hogy a vizsgált időszakban statikus, azaz 2007-2013 között a mátrix elemeinek értéke állandó.

Mindhárom program társadalmi hasznossága egyértelmű, a három program ugyanakkor hatását tekintve nem egyenszilárdságú (7. és 8. táblázat).

8. táblázat: Három program költség-haszon mutatója

mutató	Versenyképesség program	Turizmusfejlesztési program	Minőségi élet fejlesztésének programja
Megtérülési hányad (M)	7,29	4,58	3,09
Haszon jelenérték (HJ)	572.983 MFt	395.627 MFt	371.114 MFt
Haszon intenzitás (HI)	16,28	6,10	1,96

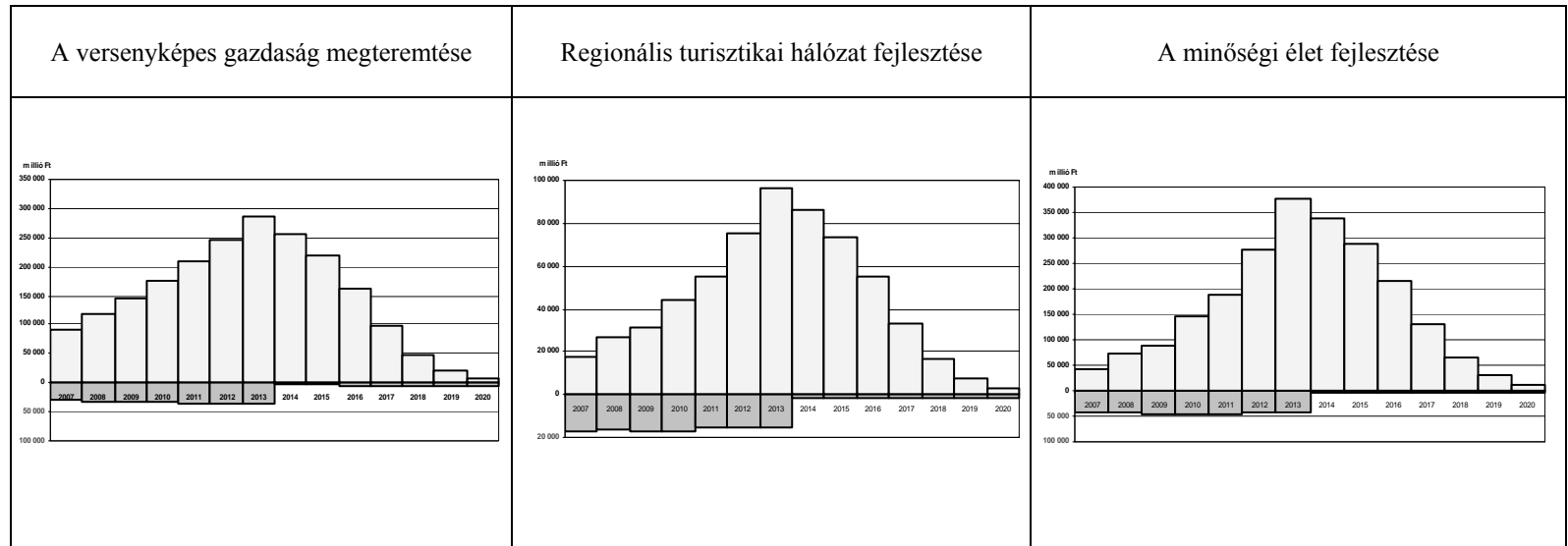
A legnagyobb hozzáadott értéket a versenyképesség programja generál, így értelemszerűen a megtérülési hányada és haszon intenzitása is ennek a programnak a legnagyobb; legalacsonyabb fajlagosai a minőségi élet fejlesztését célzó programnak vannak. Ez utóbbi ugyanis elsősorban a társadalmi kohéziót kívánja megteremteni.

Térségi hatás vizsgálata

A területi hatás vizsgálatának számottevő ökonometria irodalma van⁷. A modellek többnyire a Cobb-Douglas féle termelési függvényt adaptálják (9. táblázat).

⁷ A modelleknek (némi egyszerűsítéssel) két csoportja alakult ki. Az elsőbe azok a modellek sorolhatók, amelyek a gazdasági növekedésre a területi GDP változására gyakorolt hatás számszerűsítésére törekednek (pl.: Lucas [1988], Grossmann/ Helpman [1989]); a másik csoport a területi konvergencia modellezésére tesz kísérletet.

7. táblázat: Programok költség-haszon jelleggörbéje

9. táblázat: Termelési függvényformák (saját összeállítás)

szerző	modell	jelölés
Eckey/Kosfeld / Türek [2000]	$Y = f(\alpha_T, L, H, K)$ $\ln Y = \ln \alpha_T + \alpha_L \cdot \ln L + \alpha_H \cdot \ln H + \alpha_K \cdot \ln K$ $+ \frac{1}{2} \cdot \beta_{LL} \cdot (\ln L)^2 + \frac{1}{2} \cdot \beta_{HH} \cdot (\ln H)^2 + \frac{1}{2} \cdot \beta_{KK} \cdot (\ln K)^2$ $+ \beta_{LH} \cdot \ln L \cdot \ln H + \beta_{LK} \cdot \ln L \cdot \ln K + \beta_{HK} \cdot \ln H \cdot \ln K.$	α_T - tudásszint L - munkaerő H - humán tőke K - fizikai tőke
Sala-Martin [1993]	$Y = f(t, K, L)$ $Y = A(t)K^\alpha L^{1-\alpha}$	A - technikai szint t - idő L - munkaerő K - tőke

A területi hatást két mutató (a hozzáadott érték és a területi GDP változása) alapján kíséreltük meg kimutatni (5. ábra). A régió adott ágazatának (i) hozzáadott értékét (HÉi) az alábbi összefüggés alapján határoztuk meg:

$$HÉi = \alpha + \beta Bi + \gamma ALKi + \delta MKi + \varepsilon CPI$$

, ahol:

- i = ágazat sorszáma,^{8/}
- α = konstans,
- $\beta, \gamma, \delta, \varepsilon$ = paraméterek,
- Bi = ágazatban adott évben eszközölt beruházás,
- ALK = ágazatban adott évben alkalmazásban álló száma,
- MKI = ágazat átlagos munkakeresete,
- CPI = átlagos infláció.

A regionális GDP az ágazati hozzáadott értékek kumulált összegével egyenlő:

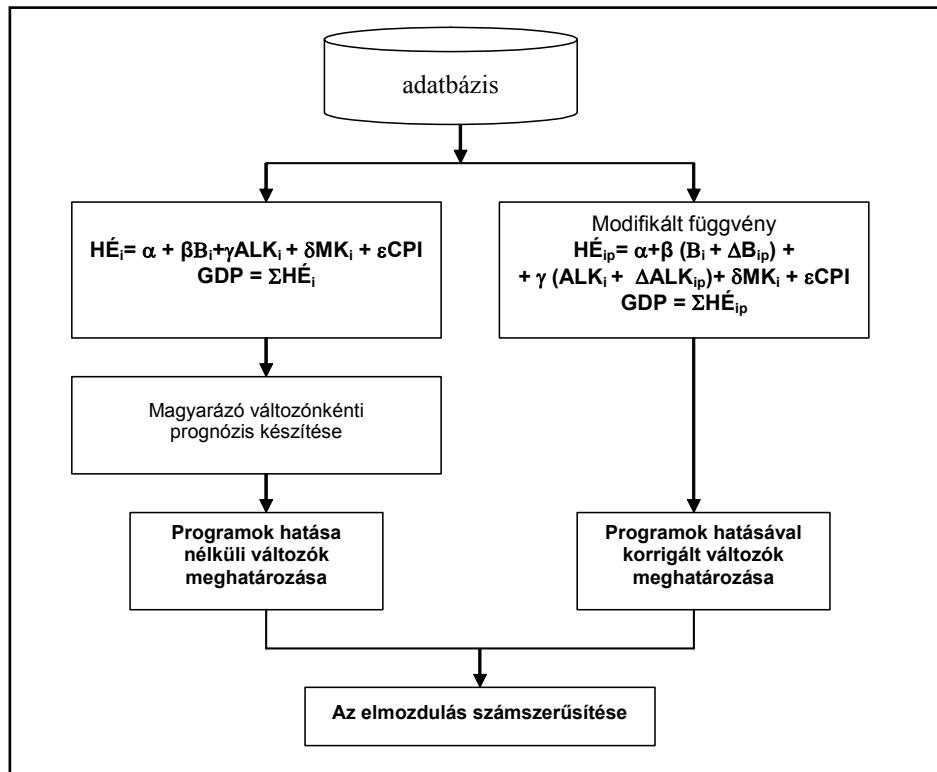
$$GDP = \sum_{i=1}^n HE_i$$

Az ökonometriai modellben a vizsgált eredmény indikátorokat két hipotézis alapján határoztuk meg:

- un. „természetes” növekedést feltételezve; azaz a változások a jelenlegi gazdaságpolitikai gyakorlatnak megfelelően alakulnak;
- un. „generált” növekedést feltételezve; azaz a támogatás hatására milyen változás számszerűsíthető.

A két függvény számszerűsítésének eredményeképpen nyert adatok különbsége adja a várható elmozdulás mértékét.

^{8/} A Miskolci Egyetem Regionális Gazdaságtan Tanszékén 2005-ben kidolgozott REINPLAN© modell egyidejűleg 18 (mezőgazdaság, bányászat, élelmiszergazdaság, ruházati ipar és egyéb könnyűipar, egyéb feldolgozóipar, gépipar, energia és vízellátás, építőipar, kereskedelem, szálláshely, vendéglátás, szállítás, raktározás, kommunikáció, pénzügyi tevékenység, ingatlanügyletek, közigazgatás, oktatás, egészségügy, egyéb szolgáltatás) ágazatot tud kezelni.

5. ábra: Területi hatások kimutatásának modellje (REINPLAN©)

Országos tendencia meghatározásánál avval számoltunk, hogy:

- a technológiai fejlődés üteme változatlan;
- a GDP növekedési üteme hazánkban az elkövetkező 10-15 évben meghaladja az EU átlagát 2-2,5 százalékponttal.

Társégi tendenciáknál az alábbi feltételezésekkel éltünk:

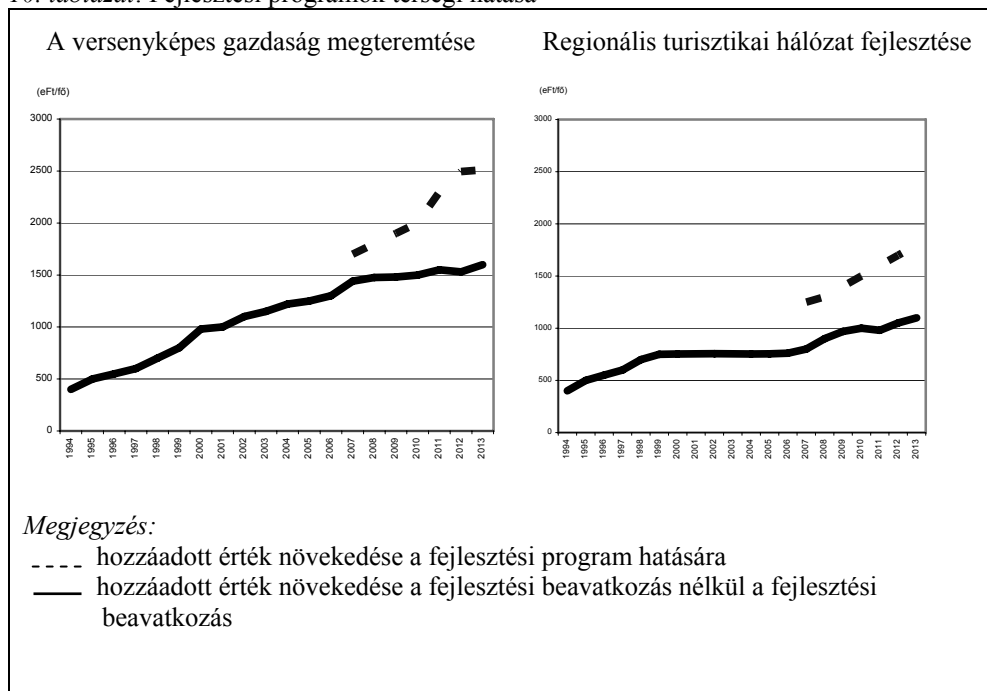
- a bányászat ágazati súlya a térségben alacsony, s várhatóan az is marad;
- hasonló sors vár a régió mezőgazdaságára is az elkövetkező években.

Esély a konvergenciára

A mezo-ökonómiai modellel arra a kérdésre kerestük a választ, hogy van-e esély 2-2,5 százalékponttal nagyobb növekedési ütem elérésére, ami lehetőséget adna arra, hogy a régió hosszabb távon felzárkózhasson a hazai GDP átlaghoz.

A területi hatás elemzések azt igazolják, hogy a tervezett programok hozzáadott érték növelő hatása az országos átlagnál 2007-2009 között 2,0 – 2,2 százalékponttal, 2009-2013 között 2,4 – 2,6 százalékponttal nagyobb növekedést biztosítana a régió számára (10. táblázat).

10. táblázat: Fejlesztési programok térségi hatása

Összefoglaló

Az Észak-magyarországi régió társadalmi, gazdasági folyamataira a 2007-2013 közötti időszak meghatározó lehet legalább két ok miatt. Először az 1989-es gazdaságpolitikai változásokat követően először készült a régió versenyképességének javítására irányuló hosszútávú (7 éves) fejlesztési program.

Másrészt a lehívható összegek nagysága (mint azt az elemzések igazolják a régióban bemutatható nagyságú gazdasági növekedés indukálását teszik lehetővé).

A tervek paradigma változással számolnak: a régió felzárkóztatását a versenyképes gazdaság alapjainak lerakásával, ill. erősítésével kívánják megteremteni.

Amennyiben ehhez a politikai szándék is meglesz, megállatható az Észak-magyarországi régió lassan két évtizede tartó perifériálódási folyamata, s remény van egy új növekedési pálya kialakítására.

Irodalom

Anselin L. (1988): Spatial Econometrics: Methods and Models. Dordrecht.

Bode E. (1988): Lokale Wissendiffusion und regionale Divergenz in Deutschland. Tübingen.

Dinwiddy C., Teal F. (1996): Principles of cost-benefits analysis for developing countries, Cambridge University Press.

Eckey H.F./ Kosfeld R./ Türck M. (2000): Regionale Produktionsfunktionen mit Spillover-Effekten für Deutschland-empirischer Befund und wirtschaftspolitische Implikationen. Uni Kassel. Fachbereich Wirtschaftswissenschaften. Nr. 64/04.

- Grossman G. M./ Helpman E. (1989): Production Development and International Trade
Journal of Political Economy, 97. 1261-1283. o.
- Haas A./ Möllner J. (2001): Qualifizierungstrends und regionale Disparitäten. Mitteilungen
aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung (MittAB). 34 (2). 139-151. o.
- Kirkpatrick, C., Weiss, J. (1996): Cost Benefit Analysis and Project Appraisal in
Developing Countries, Elgar, Cheltenham.
- Kocziszky Gy. (2005): Modelling the Regional Impact of Regional subsidies. Novy
Smokovec, 28 September 2005.
- NORDA (2006): Észak-magyarországi régió regionális operatív programja (2007-2013).
Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség. Miskolc.